

ELBESZÉLT TÖRTÉNELEM

Kosztolányi Gáspár

(Laczkó Sándor felvétele)

Kosztolányi Gáspár Megyercsréten született, 1923. szeptember 14-én. Szülei (Kosztolányi Gáspár és Tancos Margit) gazdálkodók voltak, a házaspárnak nyolc gyermeke született. Gáspár a római katolikus elemi iskolát Megyercsen 1938-ban végezte el, 1939-től 1941-ig a gadóci gazdaképző iskolába járt. Ez után egészen a berukkolásáig a családi gazdaságban dolgozott. 1944 júliusában a dél-komáromi Monostori erődbe vonult be, öt nap után az 52-es győri határvadász zászlóaljba sorolták. 1944 őszén az alakulatával védőállások készítésére ment a Tiszához, ez után Nyugat-Magyarországra vonult vissza.

1945 elején az alakulatot Német Birodalomba irányították. Kosztolányi Gáspár 1945 áprilisában esett amerikai hadifogságba, 1945 nyarán francia kézre került. A fogságból 1946 áprilisában jött haza. A családi birtok kollektivizálásáig (1951-ig) az apjával gazdálkodott, ez után 1965-ig, egy rövid megszakítással, államosított gazdaságokon dolgozott. Édesapját szabotázs vádja alapján két hónapra börtönbe zárták, ebben közrejátzott az is, hogy a háború előtt a keresztényszocialista párt helyi elnöke volt, és 1938 után megyei bizottsági tag. A család hosszú évekig meg volt bélyegezve mint kulákok. 1960 után Kosztolányi Gáspár egy évig Novákyban volt bányász, ez után a szentpálpusztai állami gazdaságban dolgozott, először mint gyalogmunkás, azután mint traktorista. 1965-ben a komáromi hajógyárba vették fel mint sofőrt. 1983-ban ment nyugdíjba. 1955-ben nősült meg Takács Veronikával, 1960-tól Órszűfaluban laknak. A története nyolc beszélgetésünk (2013 november, 2014 február, 2015 március, június, 2016 április, június, júliusa) alapján íródott s a *Nyugati fogságban (Felvidékiek amerikai, brit és francia hadifogságban)* c. kötetben jelent meg. Az itt olvasható részlet még nem volt publikálva. A Fórum Kisebbségkutató Intézet a „Video history” projekt keretében több órás filmfelvételt is készítettem vele.

Gyerekkor

Kosztolányi Gáspár vagyok, Megyerccsen születtem. Szüleim Kosztolányi Gáspár és Tancos Margit, gazdálkodók voltak. Megyercsréten éltünk, egy paraszttanyán. A szülői házunk 1920-ban épült, azelőtt az öreg házban laktak a szüleim, ahol még a dédöreg-apám, Kosztolányi József lakott. A szüleim, azt hiszem, 1919-ben házasodhattak.

A keresztlevel szerint 1923. szeptember 14-én, anyakönyvi kivonat szerint meg szeptember 18-án születtem – akkoriban a keresztlevel volt a fontos, és az apám valószínű keresztelő után ment bejelenteni Megyerccsre a születésemet, úgyhogy 18-át írtak be 14-e helyett. De 14-én születtem, az biztos, mert a nagy szekrényben föl volt írva még az óra is.

Nyolcan voltunk testvérek, Margit, Emma, Gáspár, Mária – vízbe fulladt, Nándor – difteritisz, Mária, Katalin, Ferdinánd. Mind a nyolc gyerek ott, a tanyánkon született, ebből ketten kiskorukban meghaltak. Egy kis húgom, a Mariska, egy hirtelen zápor után beleesett egy sekély tócsába és megfulladt, az öcsém, Nandi, egy difteritiszjárványba halt bele. Mind a kettő kétéves volt.

Mivel tanyasiak voltunk, Megyerccsre jártunk iskolába. 1929-ben kezdtem az első osztályt, az év december elején bejött az az óriási 1929-es tél – már akkor volt körülbelül harminccentis hó –, olyan sűrű, apró hó kezdett hullani, megindult egy óriási északi szél, és keverte a havat. Állítólag -30°C alatt is volt a hideg. A diófák teljesen kifagytak, az almafák megmaradtak, tavasszal kihajtottak, de mind be voltak repedezve, érdekes volt. Emlékszem rá, a házunk körülbelül észak–dél irányban feküdt hosszúságában, és a déli tűzfal tetejéig volt a hófúvás; a lovakat átvezettük rajta, nem szakadtak bele. Még májusban is megvolt az a hó, olyan kemény volt a tél. Az ambróztagi és a violini földek könnyűek, fekete a talaj, és a szél azt tavasszal nagyon viszi, és azon az éven behordta egészen a cserepek közé. Mikor végre elolvadt a hó, a padlásgerendákon egycentis sár volt.

A nagy hideg végett csak az első pár hónapot jártam. Olyan gyengécske is voltam, és akkor bejárni négy kilométerre az iskolába, az borzasztó volt. Két idősebb leánytestvéremmel és a többi réti gyerekekkel mentünk, egyszerre olyan tizenöten. Megvártuk a felsőrétieket, és mikor már anyám látta, hogy jönnek a Czézingerék előtt, feltette a táskát, kimentünk az útra, aztán együtt mentünk – sárban gumicsizmákban, tavasszal és nyáron mezítláb. De az a tél borzasztó volt, valamilyen szünet is volt emiatt. Be voltunk bűgylva, mint a múmiák, úgy jöttünk haza, hogy az orrunk lukából jégcsapok lógtak. Rettenetes volt, szinte hihetetlen, hogy ezt egy gyerek kibírta valamikor. Én aztán teljesen kimaradtam, de a lányok azok azért jártak. Így aztán 1930-ban újból első osztályba mentem.

A faluban felekezeti iskolák voltak, református és katolikus, én a vallásom szerint katolikus iskolába jártam. A tanító néni Némethné Kőrösi Karolina volt, olyan százötven centis, kövérebb asszonyka. Egy osztályban nyolcvankét diák volt, elsősöktől a nyolcadikosokig, úgyhogy a tanító néninek a fejes vonalzó mindig a kezében volt, ütött vele. Ha nem bírt velünk, azt mondta, hogy azt, aki hátra les, a háta mögött ülő vágja pofon. Mi már direkt vártuk, hogy nézzen hátra valaki, és akkor akkorát kapott! Így volt, nem bírt volna másképp, de akkor ez volt a norma. Többször is megtörtént, hogy a gyerek elment haza panaszkodni, „tanító néni megvert, meghúzta a hajamat”, meg állítólag

meglátszott az ujj helye is a pofontól, és akkor a szülő eljött másnap panaszkodni a tanítóhoz, pláne a szegényebb osztálybeli, hogy az ő gyerekét ne próbálja verni, inkább azt verje, akinek kenyeret ád, a saját gyerekét:

– Hát, uram, mondta a Némethné, ha nem tetszik, menjen el a Masarykhoz panaszra!

Szigorú volt, de a nyolcvankét gyereket megtanította írni-olvasni.

Rossz gyerek voltam, nagyon rossz gyerek. A nagy fegyelmezés a „huszonöt a fenékre” volt. Meg kellett fogni a cipőnk orrát, aztán orgonapálcával kaptunk huszonötöt. Én akkor kaptam így ki, amikor lelöttem parittyával a telefonoszlopról a fehér porcelánt. Harmadikos voltam, mentünk haza valami tizenöten-húszan, és az egyik gyerek, az Agg Jancsi – ő volt a parittyamester, de én tudtam a legjobban löni – azt mondta:

– Gazsi, le tudnád löni?

A cél az úttól körülbelül olyan hús méterre volt, fogtam a parittyát, durr, szétröpült. A bakter meg éppen állomáson kívül volt és meglátta. Mindjárt elment az apámhoz, úgyhogy ő is jól kikészített. Elment ennek a híre, eljutott a tanító nénihez is, aztán énnekem kellett kimenni a református temetővel szembe, ott voltak orgonabokrok és azokból vágni egy olyan ujjnyi vastagságú, nyolcvan centi hosszú botot, amivel aztán kikapartam. De volt egy éles késem, és három helyen gyűrűt vágtam rajta, hogy törjön el. Úgy is volt, a második ütésnél széjjelröpült a pálcá, juj, aztán meg a pofon, és aztán a darabokkal ütött a Némethné, a huszonötöt megkaptam.

Azt hiszem, 1934-ben épült az iskolánkhoz egy új szárny, és akkor jött oda a Hrotkó Sándor kántortanító, aki aztán Hitesre magyarosította a nevét, ő lett az osztályfőnököm egészen végig. Nagy tudású tanító volt, a kottát ismerte, gyönyörűen hegedült meg orgonált, hol hegedűvel tanította az éneket nekünk, hol a harmóniumon. Engem gyerekkortól egészen a mai napig érdekelt a történelem és földrajz, azok csak úgy ragadtak rám. Nagyon szerettem a térképeket, otthon is mindig azokat böngéztem. Mikor télen a falusiak elmentek haza ebédre, mink másfél órát ott voltunk az iskolában. Amikor az elemőziát megettük, unalomban kitaláltunk egy játékot. Odaálltunk az Európa-térképhez, aztán „hol van Berlin, hol van Párizs, hol van London, hol van Isztambul?”, és kerestük a térképen. Én fogtam a pálcát, térképnél álltam és a hátam mögött mutogattam. Magyarból is, matematikából is gyöngye voltam, de a többi tantárgy már ment. Első republika volt, és lehetett magyar történelmet tanulni. Nem mindent, de a Hites azért megmondta, mindig úgy szépen. Aztán mikor Erős Józsi rávágta, hogy, tanító úr, én tudom a Talpra magyart is. Azt mondja, no, fiam, ne, ezt nem szabad. De azért láttam, hogy jólesett neki.

Megyercsrét Violin és Štúrová között van, abban az időben harmincnyolc magyar család lakott ott. A tanyánk egyik oldalán volt Violin, ahol szlovákok laktak, a másik oldalon már magyar gazdák voltak. Violin az egyetlen olyan szlovák település Csallóközben, ami tiszta szlovák és nem kolónia; az ottani lakosok még 1911-ben települtek oda Turzovkából. Esztergomban volt egy turzovkai származású pap – talán kánok volt – és volt pár száz hold birtoka, amit aztán öt-tíz holdanként följánlott a turzovkai szegényebb családoknak, hogy megvehetik hosszú lejáratú kölcsönre, így telepedtek ide. Emlékszek a beszédjükre is, őket a mai szlovák talán nem is értené meg, mert olyan lengyelesen beszéltek: „idžem, nejdžem, budžem, nebudžem...”, vagy azt mondta a kutyának, hogy „idžeš dobudy?” Mikor eljöttek a tiszta magyar környezetbe,

megtanultak magyarul is, voltak akik perfekt beszélték a magyart. Sose kértek semmit, el se fogadták volna, de nagyon hálásak voltak, ha valamit kölcsönöztünk nekik. Például ha fát akartak hordani, jöttek az apám után, „pán Kosztoľányi, nepozičali by ste mi pár volov na pol hodinu?“, egy pár ökröt fél órára, aztán az apám mondta, hogy ott van, fogják be, nos vigyék. Alázatosan megköszönték, „velice pekne ďakujem!“, és az apám, aki beszélt egypár szót szlovákul, „to je nič.“ Aztán tavasszal jöttek át önként kapálni, segíteni, főleg az asszonyok, olyan jó népek voltak.

Egyszerű emberek voltak, és alázatosak, de az öltözetük nagyon szép volt, férfiaknak és a nőknek is, azok ha kiöltöztek húsvétkor népviseletbe, csak bámultunk. A leányok összefogtak csoportba és gyönyörűen, több hangon énekeltek, úgy, mint a szlovák folklórban, csodálkoztunk rajtuk. Az első években szegények voltak, de aztán javult a helyzetük. Még 1938-ban az idősebb férfiak között volt olyan tíz-tizenkét drótos is, azok főleg Dél-Szlovákiában drótoskodtak, de a legtöbb férfi már akkor a vasúton dolgozott. Amikor megnyílt a gútai vasút, az nagyon segítette a helyzetükön, úgyhogy a hetven százalékuk ilyen krampácsoló volt, olajozó ember, kalauz, vagy az állomáson váltókezelő. A földeken az asszonyok dolgoztak, de volt három vagy négy férfi is, aki gazdálkodott.

A járásunkban négy kolónia is volt: Štúrová, Okánikovo, Hodžovo és Gadóc, a legtöbbjük legionarista. A štúrovái kolonista családok több mint fele morva volt, a többiek meg szlovákok. A morvák modern gazdaemberek voltak; a csallóközi parasztok csak néztek, mert az istállóikban önitatóik voltak, és elevátorok vitték az ennivalót a jászolba. Az állam épített nekik egy gyönyörű kétszobás téglaházat, istállót, óriási pajtákat. A kaszát nem ismerték, minden kaszálnivalót kaszálógéppel végeztek, fűvet, gabonát, mindent. De a szlovákoknak maguknak kellett ezeket építeni, azoknak vályogházaik voltak. És a morvák harminc katasztrális hold földet kaptak, a szlovákok meg csak tizenötöt, ekkora különbség volt, a morvákat nagyon pártolta az állam. A szlovákok barátságosabbak voltak, mert azok szegényebbek is voltak. A helyiek és a kolonisták között egyáltalán nem volt rossz viszony, a helyiek eljártak hozzájuk napszámba, főleg ekeliek, meg a rétiek, de volt bent tartott cselédjük is, többen építettek a kisebb udvarokban olyan kisebb házakat a kommenciós cselédeknek. A viszony csak 1938-ban romlott meg.

Štúrová volt hozzánk legközelebb, légvonalban egy kilométerre. Volt ott egy Sokol sportegyesület, és mink gyerekek elmentünk megnézni őket. Minden szombaton meg vasárnap eljártam oda – a vasárnapi misére el kellett menni, de az után inkább nem mentem ebédre, hogy megnézhessem őket. Komáromból a katonatisztek jöttek katonazenével, ők tanították őket. Talán minden második vasárnap volt egy ünnepély, ügyességi versenyekkel lóháton, tojást vittek kanálban, tornagyakorlatoztak, meg ilyesmi. Nagyon jó tornászok voltak Štúrovában; volt három olyan morva tornász, hogy elcsodálkoztunk. Az egyik felugrott a rugós lépcsőre, feldobta magát, átugrott a bakon, ott egy szaltó, aztán talpra állt. Vagy a Koniček: megpróbálta magát a nyújtón, hármat pördült – egy kézen –, nem akartuk elhinni, mit látunk.

Kiskoromtól érdekelt a politika. Apám mindenhova magával vitt, talán azért ragadt rám ez a sok emlék, benne voltam gyerekkoromtól jóformán. 1937-ben községi választások voltak. Emlékszem rá, hogy a csehszlovák kommunista párt magyar szekciója szövetségbe lépett a magyar pártokkal. Molnár István bácsi volt a helyi kommunista

párt elnöke, az alelnöke meg a Kocsis Lajos bácsi, és így mind a ketten bejutottak a megyercsi képviselő-testületbe. Amikor később jött a zsidóüldözés, amikor sok helyről a kommunistákat is elvitték, Megyercsről egyetlenegy kommunistát nem vittek el: a megyercsi magyar képviselők megvédték őket, hogy ők semmi rosszat nem csináltak.

1938

Apám a gróf Esterházy János keresztényszocialista pártjának megyercsi elnöke volt. Megyercsen a katolikusság általában az Esterházy pártján volt, a reformátusok meg inkább a Magyar Nemzeti Párt mellett voltak. Arra is emlékszek, hogy apám 1938 tavaszán elvitt magával Érsekújvárra a magyar párt nagygyűlésére. A Főtéren volt a gyűlés, Esterházy szónokolt fönt az emelvényen. Szókimondó ember volt, talán egy kicsit sértően is, úgyhogy a rendőrök nem tudták elhallgattatni. Odamentek hozzá, megfogták, lerángatták az emelvényről, és akkor azt mondta, hogy „a kezem-lábam megköthetik, számomat nem fogják!” Tizennégy éves gyerek létemre ezt láttam, ezt soha nem felejtem el.

Emlékszem, 1938 nyarán, az ekeli búcsúban megverték egy violini szlovákot, a Fero Fučekot. A búcsúi mulatságban már lelkesítő magyar nótákat énekeltek az ekeliek, meg az *Isten áldd meg a magyart*, a Fero már olyan intelligensebb ember volt, volt fényképezőgépe is, és szépen fényképezte őket. Az egyik ekeli meglátta, kirúgta a kezéből a fényképezőgépet, és jól elpakolták szegényt. Akkor még csak ilyen kristályos rádiók voltak, fülhallgatóval, és az édesanyám este hallgatta a pesti rádiót:

– Gyerekek – mondta –, bementék, hogy az ekeli búcsúban a magyar legények nem tudták elviselni azt, hogy őket akadályozzák, kirúgták a kezéből a fényképezőgépet és megverték az illetőt.

Akkortájt már voltak tüntetések is, már kezdődött a csehellenesség is. És főleg a violiniak részéről; a szlovákok már akkor talán az önálló Szlovákián gondolkodtak, különben sem voltak olyan nagyon jó viszonyban a morvákkal meg a csehekkel. Akkor már azt kiabálták a legények, hogy „Česi peši do Prahy!” – „Csehek gyalog Prágába!”, vagy hogy „Violinčani sú betári, Štúrováci sú lekvári” – „Violiniak betyárok, štúroviaiak lekvárok”, meg hasonlókat.

Vagy például Komáromban a Štefánik-szobor, ami az Anglia parkban volt. Nem a várostra nézett, hanem a Duna felé – és valaki egyszer éjjel, drótosládát tett a hátára, és kezében volt egy papiros, és rá volt írva: *szarom Csehország, megyem Magyarország*. Ezt ilyen huligán magyarok csinálhatták, ez olyan kis csúfolódás volt. De tényleg találós volt, mert a Dunára nézett a Štefánik, és úgy van a szobor ma is, mintha egyik lábával lépne.

Tizennegyedik-tizenötödik évemben voltam már, pontosan emlékszem, hogy a magyarok bejövetele előtt már készülődés volt, már tudtuk, hogy körülbelül el fog jönni az az idő. Azt is mondták, hogy ebből háború lesz. Aztán 1938 őszén a csehszlovák hadsereg behívott három korosztályt, és már cirkáltak itt a csehszlovák katonák. Az őstermelőket, mint az apám, ezeket hagyták, a családjukból az apámnak az unokatestvére, Kosztolányi Gusztáv, nagyapám testvérének, Gyula bácsinak a legidősebb fia volt behíva, de egy hetire hazaengedték, mert akkor már ő is különálló gazdaember volt. És szegény, mikor 1941-ben megkezdődött a világháború, az első transzporttal kivitték az orosz frontra, egy héten belül meghalt: rálépett egy aknára. Tanúk is voltak,

akik látták, hogy kifordult a bele, megfogta szegény a gyomrát, elkezdett futni, aztán összeesett. Ő volt az egyetlen férfi a Kosztolányi családból, aki elpusztult a második világháborúban.

Akkor, 1938-ban, nem volt semmi megtorlás az itteni magyarokkal szemben. A rádiókat beszedték – tanyán voltunk kint, már volt egy elemes rádiónk, azt elvették, és az apám vadászember volt, be kellett szolgáltatni a járási hivatalnál a fegyvereket, de három puskája volt neki, és csak egyet adott le. Amikor már a cseh hatóság látta, hogy itt úgyszólván előbb-utóbb el kell menni, visszaadták azt is.

Pár nappal az előtt, hogy bejöttek a magyarok, itt csehszlovák repülők cirkáltak, Nemesócsán is volt egy repülőterük. Egyszer, akkor kint dolgoztunk a földeken, fölszállt egy csehszlovák gép és átment a Dunán, Magyarországra felderíteni, fényképezni, mert akkor már a magyar sereg fel volt készülve. Olyan tíz perc múlva már jött is vissza. Másnap ugyanúgy, harmadik nap ugyanúgy. Először még csak eltűrték, de a harmadik nap azt vettem észre, hogy a csehszlovák gép óriási sebességre kapcsolt, nagy bűgással jött és alacsonyabban, mint máskor. Egy duplaszárnyú magyar gép üldözte Ekel irányából, olyasféle, mint a mostani permetezőgépek, azt hiszem, hogy FIAT vadászgép volt. Ekel és Nemesócsa között utolérte, fölé szállt, csak azt hallottam, hogy trrrr, és aztán ment vissza Magyarországra. A csehszlovák gép elkezdett füstölni, aztán meggyulladt, lehetett látni, hogy jött lefelé. Még azt is láttuk, hogy valami kipottyant belőle. A pilóta lehetett az – azt mondták, hogy nagy szerencséje volt, mert a gép lassan ereszkedett le, akkor már voltak kórókúpok összerakva és állítólag ő pontosan ráugrott egyre, talán ötvenméteres magasságból. Láb- és oldalbordatörése volt neki, de nem halt meg.

Közben kezdődtek a tárgyalások, és a németek megkapták a Szudéta-vidéket. Az a hír jött, hogy itt visszacsatolás lesz valószínű, aztán meg is lett erről az egyezés. Óriási lelkesedés volt az itteni magyarság körében, megmondom őszintén, különösen a gazdák nagyon örültek neki. Édesapámmal és a szomszédainkkal, Czézinger Guszti bácsival és Dusa Feri bácsival elmentünk Komáromba, hogy megnézzük Horthy bevonulását. Nekem saját biciklim volt, mert olyan módos öregapám volt, hogy három nagy unokája volt és mindegyiknek kerékpárt vett. Abban az időben az több volt talán, mint ha ma egy autót kaptam volna. Reggel elég korán felkeltünk, már olyan hat óra felé indultunk, Megyercsréről Komáromba másfél órás az út biciklivel. Nyugodtan mentünk, Keszegfalu után van a csallóközi főcsatorna, a szivattyú, ott mentünk át a hídon. Valami tíz szlovák katona volt ott, már vonultak ki Komáromból, odáig jutottak el:

– Stoj! – leállítottak.

Megálltunk és kérdezték, hogy hová megyünk? Mondtuk, hogy az ünnepélyre. Én csináltam kaucsukból egy piros-fehér-zöld színű szélmalmost, ki volt téve a biciklimre, és ahogyan mentem, szépen pörgött, mint a propeller. Az egyik katona szépen megfogta, eltörte kétfelé és beledobta a kanálisba. Most már mehetünk, azt mondta. De semmi atrocitás nem volt, nem mondták, hogy nem mehetünk.

Bementünk Komáromba és lerakodtunk a biciklivel Nagy Géza vendéglőjének az udvarában, ahol a lovakat szoktuk kifogni, amikor az apámmal piacra jártunk. A városban már mozgolódott a nép, mindenki kíváncsi volt, a Baross utca vége el volt állva, apám ezekkel az idősebbekkel ott maradtak. Aztán a Dusa Béla haverommal találkoztam ott, és mint afféle kíváncsi gyerekek, gyereünk föl a hídra. Sose felejttem

el, ahogy megyünk Dél-Komáromba, a hídnak az innenső, bal oldalán álltunk, vártuk, lestünk, hogy mikor jön Horthy. De először nem ő jött, hanem a szabadcsapatok. Rendes katonasisakban, teljes fölszerelésben, a borjú a hátukon, fegyverrel és álcázva: a sisakjukon meg a parolin is át voltak húzva olyan kis ágacskák, betűzve, mintha harcba mentek volna. Egyenruhában voltak, de se jelzés, se rang nem volt rajta, csak jöttek fegyverrel. Nem sokan, talán egy erős szakasz ha volt, olyan harminc-negyven ember.

Aztán jött a Horthy is a kíséretével: előtte tisztek, aztán körülötte a díszesebb testőrség. Emlékszek rá, gyönyörű fehér lova volt, szépen ült rajta, egyenesen. Elkezdtünk futni lefelé, úgyhogy utolértük a szabadcsapatokat. Körülbelül odaérték a Baross utcának az elejébe, egyszerre csak azt láttuk, hogy széjjelugráltak, egyik jobbra, másik balra, és ott egypár szlovák cégtáblát puskatussal levertek. Akkor egy kicsit meghökentünk, mert azok ott törtek-zúztak. A Földműves Kölcsönös Pénztárnak volt ott egy reklámtáblája, azt verték szét, és a Háber mészárosnak is, az izraelita volt, ő volt a legnagyobb hentes-mészáros Komáromban, gyönyörű modern épülete volt a Baross utcában, szép nagy cégtáblával, az is szlovákul és magyarul volt, azt is leverték. Aztán elszédtek, nem volt semmi. Hogy kik voltak ezek a szabadcsapatok, ezt pontosan nem tudom, de úgy jöttek, mint ha harccal vennék be Komáromot. Ellenállás persze nem volt, nem harc volt ez, csak – magyarul mondva – erőfitogtatás, olyanformán próbálták szimbolikusan megcsinálni az utat. Mindenki megszeppent, hogy hát ez az elfoglalás? Pláne a nők, hogy hát mégis, miért csinálták ezeket? Hiszen nem ártottak azok senkinek se.

Ez után jöttek szépen a gyalogosok is, mind vassisakban, azok már mind föl voltak virágozva, jött a lovasrendőrség és utána a Horthy Miklós fehér lovon. A Nádor utcánál elfordulva elmentek a Szentháromság-szoborhoz, a Klapka térre. Persze nagy tapsal jobbról, balról. Kivonultunk utánuk a Klapka térre, ott tartotta Horthy a beszédet. Oda aztán nem jutottam el, a Szentháromság-szobortól lejjebb álltam, de a hangszóróból hallottam a hangját. Elég jó, talpraesett beszédet tartott, hogy visszaszereztük ezeréves hazánkat, meg ilyeneket, de így pontosan nem emlékszem. A tisztikar és a rendőrség nagyon díszes volt, ezüstös sisakjuk volt nekik, nagyon szép lovakon jöttek be, de a katonaság az valahogyan szegényes volt, az öltözete nem volt valami látványos, nem olyan vasalt ruhában voltak. Én magam is úgy elcsodálkoztam, mint gyerek, hogy hát az istállóját neki, ilyen a magyar hadsereg? Nem voltak olyan sokan, egy zászlóalj ha bevonult akkor, olyan háromszáz embert láttam körülbelül bevonulni. Aztán mentek Újvárnak, Szerdahelynek és Gúta irányába, nem mentek minden az ünnepélyre. A viga-lom körülbelül két-három napig tartott.

Jó napnyugtára értünk haza, azt tudom, mert etetni kellett az állatokat. Akkorra már a magyarok Megyercsen voltak. A díszkapu már készen volt, zöld ágakból, rajta a felirattal, hogy *Isten hozott*, még akkor meg lett csinálva, amikor a csehszlovák csapatok bent voltak. Megyercsre egy olyan ötven lovasból álló különítmény jött be. Nem tudom, milyen alakulat volt, ágyújuk nem volt, csak könnyű kis fegyverük. A meyercsiek lelkesen fogadták őket, a magyarok között örömnép volt akkor, talán mindenki drukkolt, tekintet nélkül a vallásra, felekezetre vagy vagyoni helyzetre. Apám az még pláne, ő nagy magyar ember volt.

1938 után

1938 után egy kis csalódás volt. Talán a gazdáknak nem, azokra nem volt annyi adó, mint a csehek alatt: a magyar időben volt egy rendes jövedelemadó, földadó, slussz. A munkásosztálynak viszont csalódás volt. Nem volt annyi munkahely, olcsóbbak voltak a bérek, drágább volt a cigaretta és az ital, ami abban az időben sokat csinált, mert egy kapásember, aratóember a féldeci nélkül nem tudott dolgozni, azt reggel be kellett dobni. És a ruházat is drágább volt. Azelőtt itt volt a Baťa cég, a cipőkirály, ami árulta az olcsó cipőket, a magyar bakancsot aztán háromszor annyiért lehetett venni, mint a Baťánál. Vagy volt a Nehera, az volt a ruhakirály – a férfioltonyók, a struksznadrágok, munkásruhák, és azok is olcsóbbak voltak az első republika alatt.

1938 előtt elég nehezen lehetett átjutni Magyarországra, vagy onnan ide, sok utánajárás volt, de aztán már ugye egy ország voltunk. Észrevettük, hogy az anyaországból ezrével jönnek a népek, és veszik az olcsó cipőket meg a ruhákat. Komáromot egy hét alatt kivásárolták, pláne a dél-komáromiak, szőnyiek, a Nehera és a Baťa üzletek két nap alatt üresen maradtak. Más üzletekből is sok mindent elvittek, élelmiszert, mert olcsóbb volt, mint Magyarországon. Ez már aztán pláne a munkásság körében nem tetszett – még a falusi emberek ezt nem vették olyan rosszul, mert ott mindenki a kamarájából élt, nem az üzletből. Az a bőség, ami az előtt volt az áruból, megszűnt, nem volt utánpótlás, a komáromi lakosság észrevette, hogy nincsen választék. Egy hónapjára Komáromban már feliratok is voltak itt-ott a kapukon, meg a falakon: *Míg Masaryk volt apátok, volt ingetek ruhátok, amint Horthy lett apátok, kivan a meztelen ...csátok.* Vagy hogy *Minden drága, vissza Prága.* De a falusi nép nem törődött ilyesmivel, ott nem láttam egyetlen ilyen feliratot.

A csehek alatt sok sztrájk volt, főleg a harmincas évek elején. 1938 után ez is megszűnt, a munkásoknak nem lehetett sztrájkolni, ilyesmi nem lehetett a magyar állam alatt, ugye ez már jogfosztottság volt, közben a mezőgazdasági munkásoknak rosszabb helyzetük lett; emlékszek rá, a legelső napszám egy pengő volt. Már pontosan nem tudom, hogyan lett átváltva a korona pengőre, de az is kicsit csalódás volt, mert ha átszámítottuk az árakat, azok jobbak voltak a csehszlovák időben. A magyarok alatt volt ilyen százdarabos csomagolású, legolcsóbb cigaretta – ezek olyan erős cigaretták voltak, emlékszek rája, akkor már én is úgy néha susondiban rágyújtottam, mert apám nem engedte volna –, azt hiszem, húsz fillér volt.

Az elején nem volt könnyű nekünk se, mert még az első republika alatt az apám belement földvásárlásokba: anyámnak a jussát eladták, és akkor vettek valami negyven hold földet. Egy árverésen voltak, jól fölverték az árat, és az apám beleesett. Ott volt a nyolc gyerek, jöttek a rossz termések, jöttek a vizes évek, sok csapadékos év volt. Bizony, elég volt kiheverni. Az apám jóban volt egy komáromi főorvossal, Lipser doktorral, ő is nagy vadászember volt, az adott neki kölcsönt, azt is elég volt nyögni.

Apámnak talán szerencséje is volt, de nekünk például jobban ment a gazdálkodás 1938 után. A hat év alatt kitermeltük az összes adósságot. Sőt, később már az apám mindig azon gondolkodott, hogy Komáromban megvenné a Sarf-házat; a Sarf egy fogtechnikus volt, olyan sarokházat, ami eladó volt. Emlékszem rá, hogy az anyámmal azon tanakodtak, hogy esetleg még vennének fel kölcsönt és megvennék, mert akkor már volt egy kis spórolt pénzük. A magyar időben nagy súlyt fektetett az állam a gazda-

kérdésre, ezt meg kell hagyni, nem volt olyan község, hogy ne lettek volna télen esti tanfolyamok. Képezték ki az gazdaembereket – aki aztán a tanfolyam után letette a vizsgát, ezüstkalászos gazdává avatták. A másik dolog meg az volt, hogy az állam biztosított mindig vetőmagot, és a termésből kellett visszaadni, úgyhogy nem került pénzébe. És más volt az a vetőmag: apám legtöbbször saját búzájából hagyott magot, és rájött arra, hogy majdnem dupla termés van a nemesített magból.

Nekünk, gazdagyerekeknek Gadócon volt a kétéves gazdasági iskolánk, amit 1939-ben kezdtem. Azt hiszem, öt vagy hat ilyen iskola volt az egész országban. Az érettségim nincsen meg, de aki ezt elvégezte, az magyar királyi okleveles aranykalászos gazda lett, ez volt a titulus. Tanultunk állattenyésztést, növénytermesztést, számtant, mértant, földmérést, házi ipart, kosárfonást, bogárnarmunkát, volt hittan- és énekóránk is. Sült volt a tanárigazgató, mezőgazdasági tanár volt, növénytermesztés szakos volt. Dr. Ketter László budapesti volt, egy nagyon okos ember, matematikus volt, a másik évben szintén egy doktor tanított, dr. Maróthi György. Az éneket és a magyar nyelvet Özvegy Károly tanította, a versmondást nála kedveltem meg, mert az elemiben csak hebegtem. Előfordult, hogy mondjuk március 15-én vagy anyák napján szavalni kellett, betanultam, elhadartam, aztán megvan, de hogy mit mondtam, azt nem tudom. De ha véletlenül eltévedtem, akkor bepánikoltam, azt mondták, hogy olyan lettem, mint a paprika és összeestem, ez legalább háromszor előfordult az iskolában. Özvegy nagyon jó tanár volt, szegény, később megtudtuk, hogy kint maradt a fronton, azt hiszem, aknára lépett, nagyon sajnáltuk.

Az év hat hónapjában, októbertől márciusig bent voltunk az internátuson, tanultunk. Én hetente hazajártam, szombaton, mert volt vonat, kaptam engedélyt. Akik messzebb laktak, azok esetleg havonta egyszer mentek haza. A másik hat hónap, áprilistól szeptemberig, a szezon alatt praxis volt, amit otthon töltöttünk. Hetente egyszer kijártak a tanárok ellenőrizni bennünket, naplót kellett vezetnünk: mikor keltünk, mit dolgoztunk, mennyit szántottunk, trágyáztunk, vetettünk, hány liter tejhozam volt. Megnézték a gazdaságot és szóvá tették a dolgokat, például hogy a trágyatelepet rosszul csináljuk, mert ha jön az eső, a drága trágyalé elfolyik belőle, kilúgozódik a trágya. Azt mondjuk mink is tudtuk, de nem volt más akkor, meg nem volt olyan tehetség, hogy kibetonozott trágyatelepet csináljunk.

Az apámnak azt ajánlottam, hogy próbáljunk lent termesztetni, mert nem szabad félni az ipari növényektől. Azt mondta, hogy „mennyi munka van vele, fiam!”, de végül rábeszéltem, és az első két holdon be is vált. Kézzel kellett feltépni, az ujjunk bizony hólyagos lett, mert az rostos növény, de aztán mikor bevittük a lengyárba Tanyra és kifizették – és erre ráadásként törülközőanyagokat is adtak prémiumként –, azt mondta apám, hogy tíz hold búzából sem termeltünk volna ki ennyit. Aztán volt egy olyan esztendő, hogy tavasszal elvetettük a kukoricát, és jött olyan eső, ami lemosta a földet. Olyan páncél lett rajta, hogy a kukorica nem kelt ki, csak itt-ott. Príma trágyás föld volt, és rászedtem az apámat, hogy vessünk szójababot. A község kínálta a vetőmagot, tudták, hogy milyen nagy károk keletkeztek. Azt se akart szegény – kérdezte, hogy minek az nekünk? Az príma takarmány, és ingyen adták – no nem ingyen, mert meg kell fizetni, de csak a termésből. Az első évben kijött a Marek Béla bácsi, az tanította az állattenyésztést:

– Gáspár, kaszáltassátok le a szóját, most van viaszérésben, és a köles is.

Előző éven ott egy kétholdnyi köles lett elvetve, és a köles az olyan, hogy akárhogy vigyáz az ember, sok kihullik belőle: a felső szemek hamarabb megérednek és kipotyognak. Az még húsz évre is kikel, úgyhogy a másik éven, amikor oda vetettük a szóját, kikelt a köles is. És olyan szép szójababunk lett! Rengeteget átvettek vetőmagnak első évben, és második évben a kölest és a szóját mindenestől lekaszáltuk és megdaráltuk, megkevertük árpával, kukoricával, és az főleg vemhes állatoknak, tehéneknek vagy anyasertéseknek nagyon jó takarmány volt.

Idővel jól ment a gazdálkodás, és az anyám is nagyon szorgalmas asszony volt. Vett egy szeparátort tejre, ami mindjárt frissiben elválasztotta a tejfölt, amiből már másnap vaját lehetett csinálni. Emígy köcsögökbe kellett rakni és leengedni a kútba a hidegbe, hogy meg ne savanyodjon, ott volt egész éjjel, másnap reggel az anyám szedhette le szépen a tejfölt, de a szeparátorral aztán már könnyebben ment. Aztán voltak olyan jobb családok Komáromban, a kéményseprőmester, meg orvosok, tudták, hogy a túró, tejföl és vaj tiszta helyről vannak, az anyám minden héten bevitte nekik. Az apám az inkább irányító volt, nem volt olyan nagy munkabaráta. Még egyszer egy vicc is volt, hogy eljött az egyik barátja neki, a Szolik Géza bácsi, az is vadászember volt. Tehetséges volt, olyan volt, mint egy állatorvos, ha volt mondjuk egy sérves disznó, megoperálta: volt egy görbe túje, fölvágtá szépen és bevarrta. De kevés szótehetsége volt, egyszer valami hivatalba kellett menni:

– Te Gáspár, gyere már be velem – azt mondja –, segíts már, neked jobb képed van!

Egyszer még lengyelek is besegítettek nálunk. Mikor a németek lerohanták Lengyelországot, rengeteg lengyel átjött Magyarországra, óriási alakulatok, nem volt olyan város Magyarországon, ahol ne lettek volna. Az Igmándi erőd tele volt velük, ott voltak elszállásolva. Katonák voltak, de nem úgy voltak kezelve, mint hadifoglyok, hanem mint testvérek. Később, amikor Délvidéket elfoglalták, akkor aztán szerbek is voltak ott. Volt ott egy Lukić nevezetű, az valami századosi vagy főhadnagyi rangban volt, tudott egypár szót magyarul is, olyan mosolygós ember volt, elviccelt, elbeszélgetett. Nem éreztem azt, hogy hadifoglyok lettek volna, mint aztán később mink, hogy sárban fetrengtünk.

Egy aranyosi tanító volt a parancsnokuk, Dezső Kálmán, nagy vadászember volt, azt mondta apámnak:

– Gáspár, ha kell valami segítség, adunk embert szívesen, szívesen kimennek, mind jó munkások, csak kapjanak ennivalót.

Így aztán kijárt öt vagy hat lengyel, két hétig voltak nálunk szezonmunkában. Kaszálták az apámnak a szójababot, az nagyon erős szárú volt, nehéz volt kaszálni. Akkor tanultam meg a lengyel himnuszt: *Jesce Polska nezzinela, pokim zsjjeme*. Hogy a háború alatt mi lett szegényekkel, nem tudom, mikor 1944 nyarán bevonultam, még itt voltak. Valamennyit már akkor beszéltünk szlovákul, mink is, gyerekek, mert a violiniak ott voltak szemben, úgyhogy azért megértettük valamennyire a lengyelt. Anyám még oroszul is beszélt valamilyen szinten, az első világháború alatt az ő szüleinél is orosz hadifoglyok dolgoztak. Azt mondta, hogy az oroszok mindig olvasták, hány sort kapáltak be a kukoricában, és azt mondták neki, „Gyevuska, szorok rád.” Visszmondta nekik, „Szarj az öregapádra!” – a szorok az negyven, és állítólag csak addig tud az orosz számolni, és negyventől kezdi újból. Már mint gyerek hallgattam így a szüleit, az apámat pláne, ő tudott is egypár szót lengyelül, mert Lembergben volt katona. Mondta, hogy nagyon jó nép a lengyel, szegények voltak, és nagyon vallásosak.

Nekem az a hat év volt a legszebb az életemben, a magyar időszak, szabadon mehettem, ahova akartam. De dolgozni kellett hajnaltól estig. Egy gazdafiú olyan volt, mint egy cseléd: reggel ötkor kelni, négy ökröt megpucolni, megetetni, utána a trágyát kihordani, minden héten kétszer kimosni a farkukat, kifésülni. Hétre végeztél, akkor az anyám mondta, „gyertek be reggelire”, és megreggeliztünk. Aztán befogni, ki a határba, anyánk kihozta az ebédet, a határban ettünk, este bejöttünk, megetetni, satöbbi, satöbbi, és bizony kilenc-tíz óra volt, mire az ember végezett. És ezt naponta, ott mese nem volt.

A lövészet érdekelt engemet. Az benne volt az egész Kosztolányi családnak a vérében, az mind vadászember volt. A Nándi öcsém, az még jobb lövő volt, mint én. Nekem már egész fiatalon meglett a fegyvertartási engedélyem. Az apámnak volt egy vadászterülete, amin én is vadászhattam. Vagy mások hívtak meg bennünket, akkor nem úgy volt, mint mostan, az megtisztelés volt, ha egyik társaság meghívta a másikat. Volt egy hatalmas ebéd, hatalmas vacsora, cigányzenével, aztán legalább tíz kilométert gyalog haza, az apámmal együtt, Gútáról. Éjjel, hóviharban befagyott a bajsza szegény öregnek. Jó lövő voltam, és egy ilyen körvadászaton az apám a kezembe adta a puskát. Jöttek a nyuszikák, és durrogattam. Amikor aztán összement a kör, a Padosicki, a komáromi főbíró, azt kérdezte:

- Uraim, ki volt az a fiatalember, aki úgy lőtte a nyulakat?
- A fiam - mondta az apám.
- Hány éves?
- Tizennyolc, tizenkilencedikbe megy.

Erre azt mondta az apámnak, ha aláír egy papírt, hogy jótáll értem, elintézi, hogy megkapjam a fegyvertartási engedélyt. Nagyon örültem, és két hét múlva meg is kaptam.

Szabadidőben, vasárnap, mikor már elvégeztünk minden munkát az állatok körül, akkor az volt a szórakozás, hogy az öcsémmel fogtuk a flóbertpuskánkat, „itt van tíz tölteny neked, tíz tölteny nekem, aztán most te bújssz el a szénaboglya mögé - az védett a golyók elől - és földobod a cserepet.” Szépen földobta, bumm, széjjelfröccsent. Az öcsém a tizből nyolcat-kilencet ellőtt. Ennek is megvan egy bizonyos titka, hogy mikor kell lőni, idővel magától is rájön az ember - meg kell várni a holtponzt, mikor majdnem megáll a cserep, egy picit alá célozni, és mikor már kezd lefelé esni, akkor kell lőni.

Egy alkalommal - még akkor nem volt meg az engedélyem - apám elment Balonyba búzáat őrteni.

- A szőlőbe, fiam, menjél ki, aztán permetezd le.

Én már akkor azt is megcsináltam, fiatalon. Amint néztem ki a szőlősből, láttam, hogy két nyuszika van a vadrepcés földben. Fű, úgy vert a szívem, úristen, most ha volna puska! Beosontam vizet inni, anyám kint kapált a konyhakertben, fogtam a puskát, bele két patront és kimentem. És ahogyan láttam az apámtól, szépen olyan nagyot kerültem: olyankor a nyúl meglapul. Mikor már úgy gondoltam, hogy körülbelül közel lehet, megálltam és dobbantottam egyet, a nyuszi kiugrott, durr, és már bukfencezett is. Futok érte, egyszer csak hallom, hogy mellettem dobog a másik, megfordulok, durr, azt is! Megyek a nyulakért, és látom, hogy jönnek a kakastollasok a Dudvág partján, az olyan holtág volt.

- Jó napot, fiatalember, ilyen siccer maga? Van vadászengedélye?

- Nincsen.
- Kié a fegyver?
- Édesapámé.
- Miért lopta el?

Közben láttam, hogy az apám a Dudvág-hídon jön át a lovakkal. Mese nem volt, fogták a puskát, elvették Nemesócsára. Ötven pengőre büntették meg az apámat, hatalmas pénz volt, körülbelül olyan hét-nyolc mázsa búzának az ára. Ez volt az első találkozásom a csendőrökkel.

Hát például a lovas csendőrség között volt egy cigány származású. És a gútai oláh cigányok kijártak koldulni. Az anyámat ismerték, egy cigányasszony, Birisnek hívták – amúgy Boris volt – minden hónapban egyszer, kétszer eljött, egy kis lisztecskét kérni, meg hogy „nincs-e valami deg”, hogy pulyka vagy malac nem-e döglött meg. És ez cigány lovas csendőr szörnyen haragudott az oláh cigányokra. Alacsony, barna gyerek volt, de a cigányok nagyon félték tőle. Egyszer saját szememmel láttam, hogy lóháton utánuk ment, szegény cigányok bemenekültek a gabonába és a kardlappal – nem a karddal magával – verte őket. Ugye, mikor a cigányok jöttek hozzánk, kérdezték, hogy nem voltak máma csendőrök erre? Ne szóljon ám, hogy itt voltunk, ne szóljon.

Nagyobb volt a fegyelem 1938 után, az biztos. Nem pártoltam a kakastollasokat, de én nem tudom – azok tudtak. Kemény gyerekek voltak, ennyit tudok mondani. Terrorizálás is volt azért, sokszor bizony ártatlanul is kapott az ember, mert előfordult, hogy olyan rosszindulatból valakire valamit ráfogtak, mint például amikor az egyik morvára ráfogták, hogy gépfegyvert rejteget, és akkor a csendőrök kaptak rajta.

Kisebbségek

És sajnos voltak rosszindulatú emberek miköztünk is. Főleg azok, akik ott szolgáltak a morva gazdáknál. Valaki kitalálta, hogy a Koníčeknek a répásvermében gépfegyver van elrejtve. Ugye a magyar csendőrök ezen rögtön kaptak, hogy gyerünk. Kimentek, azonnal az összes morva férfit összerendelték és rájuk parancsoltak, hogy hányják szét a vermet. Persze gépfegyvert nem találtak, és a csendőrök bosszankodtak.

Hallottam egy másik történetet is. Plachý Jozef volt a leggazdagabb és a legműveltebb štúrovái morva. Kitűnő tornász volt, azt is mindenki megbámulta. Megjelent nála a leghűbb szolgája egy magyar csendőrrel, hogy tartozik neki ezer koronával és hogy azt adja meg.

- Milyen ezer korona? – kérdezte Plachý.
- Milyen ezer korona? Én neked adtam minden pénzt!

A csendőr mondta a szolgálégynek, hogy kenjen le a Plachýnak egy pofont, az meg jól pofonvágtá. A Plachý persze mindjárt megjijedt:

- Ne bánts, ne bánts! – És inkább adott neki ezer koronát.

És akkor az ilyesmi majdnem hogy divatba jött, ezt többen is kezdték így csinálni. De a csendőrök rájöttek, hogy van a dolog, mert hát a gépfegyver se lett meg. Sőt, a magyar gazdák aztán mind a morvák mellé álltak, mert nem volt semmi viszály köztük, udvarias emberek voltak a morvák. Egyszer este megjelent nálunk a Jáni Štefan a feleségével. Jáni bácsi štúrovái szlovák volt, volt neki valami kis földje is, de inkább vendég-lős, vegyeskereskedő volt, és nagy méhész is. Húszezer koronát hoztak oda hozzánk:

- Kosztolányi bácsi, nagyon félünk, volnának szívesek elrejtteni a pénzt?
- Rendszerben – mondta az apám. Aztán mikor mentek el Szlovákiába, odaadta nekik.

A morvákra akkor nyomás volt, mert olyan törvény volt, hogy akik nem Magyarország területén születtek, azoknak el kellett hagyni az országot. De a szlovákok is elmentek, a violiniaknak, akiknek saját földjük volt, sőt, még a štúrovái szlovák kolonistáknak se kellett volna elmenni. Minden ingóságot elvittek magukkal, voltak ilyen prések, amiket lovakkal húztak, körbe jártak a lovak és az csinálta a bálákat, még az utolsó szál szalmát is felpréseltették. Kinek hány vagon kellett, annyit kapott, úgyhogy amit tudott, mindent a vagonba pakolt. Volt olyan gazda, hogy hét-nyolc vagonnal ment el. A štúrováikból senki nem maradt, elmentek a morvák is, szlovákok is, pedig azok között volt olyan család is, hogy a feleség magyar volt, volt gyerekük is, perfekt beszéltek magyarul. Violinban csak két szlovák család maradt, egyik volt a Kobolka család, a másik meg a Marek Fero. A Fero az gazdálkodott, parasztyerek volt, magyar feleséggel, Kobolka bácsi meg Komáromban az állomáson volt váltókezelő, olajozgatta a váltókat. De aztán azért ugyanazt a munkát csinálta tovább, a magyarok alatt is. Neki szlovák felesége volt, de a Kobolka néni majdnem perfekt magyarul beszélt. A Kobolka bácsi egy kukkot nem tudott, aztán tanult meg már szegény magyarul.

A morvák 1938 késő ősszén, Ekelen vagoníroztak be, az volt a legközelebbi állomás. A szlovákok valamivel később mentek el. A szlovák vezetők, akik Violinban a Hlinka-pártból, meg a Hodža-pártból voltak a vezetőségben, kiestek onnan. A violiniak 1939 tavaszán mentek el, alig várták, hogy kitavaszdjon, azonnal mentek Szlovákiába. Propagáció is volt, hívta őket a nemzet haza. A földjeiket kiadták az itteni kisembereknek haszonbérbe: keszegfalusiaknak, gútaiaknak, megyercsiaknak és ekelelieknek is. Aztán minden évben eljött egy küldöttség Szlovákiából, mindig megbíztak valakit, aki átjött a haszonbérért. Olyan három hétre is elhúzódott a dolog, mert látogatást is csináltak az ismerősöknél, és míg összeszedték a pénzt az ötvennél is több családtól, akik aztán a violini házakban laktak, az eltartott egy ideig.

Két nagyon jó violini szomszédunk volt, a két Bebčák testvér, a Filip és a Matuš. Apám aztán bérbe vette a Filip földjeit, amik szemben voltak:

- Kosztolányi bácsi, jött át Bebčák bácsi, nem akarom másnak bérbe adni, nem venné bérbe?

- Miért ne? – mondta az apám.

A háza üresen maradt, és oda jött Csütörtöki Józsi bácsi, aki aztán mint kommenció cseléd volt nálunk. Akkor már apám a Kosztolányi nagyapától is megkapta a földet, úgyhogy munkaerőre volt szükség. Csütörtöki Józsi bácsi csak egy évig lakott a Bebčák-házban, aztán bement a faluba. Helyette jöttek a Földesék: volt egy nagylány, nagyfiú, maga az apa, hárman tudtak nekünk segíteni. És olyan szerencséje volt szegény Földes bácsinak, hogy a fia akkor ősszel bevonult katonának, kivitték a frontra és meghalt. És az ekeli határban volt még egy másik házunk, a baromfias ház, ott szintén lakott egy család, a Nagy Lajos bácsiék. Szintén egyetlen egy fiuk volt: bevonult, és az is kint maradt a fronton.

Gadócon is kolónia volt, a földeket a volt legiónáriusok kapták, akik a Masaryk-seregben szolgáltak a fronton. Amikor elmentek, vitézek kapták meg az ottani földeket. A štúrovái birtokot ekeli, megyercsi és gútai nagycsaládos szegény embereknek adták, ahol volt öt-hat gyerek. Elkezdtek gazdálkodni a földeken, volt, akinek a hat év alatt már

egy pár lova is lett, vagy vetőgépet vett, sőt volt olyan két ekeli is, aki a Štúrová melletti dombon, a temető mellett két házat épített – 1945 után mindent elvettek tőlük. Mikor visszajöttek a kolonisták, egy baromfit sem engedtek elvinni. A gútaiak mesélték, hogy egy megyercsi, a Jónás Mihály bácsi, aki kolonista házban lakott, éjjel kiment és ketrecekben elvitte a tyúkokat, amik addig az övéi voltak. Ezt meglátta valamelyik szlovák szomszéd és megmondták Mihalík Péternek, a régi-új tulajdonos fiának, aki éppen szabadságon volt a katonaságtól. Másnap elment katonaruhában és jól megverte Jónás bácsit.

Mikor a morvák és a szlovákok 1938 után elmentek, sok mindent eladtak. Volt, aki adott el állatot is, lovat. Apám például vett a violiniaktól egy hármashengert, talajtömörítésre. A Gondek bácsi, akitől megvette, jóindulatú ember volt, de mikor 1945 után visszajött, eljött az apám után egy jó erős muralóval:

- Gáspár bácsi, jöttem a hengerért.
- Hát Jano, kifizettem.
- Az nem számít, hol a henger?

Az apám nem is szólt semmit. A violinok nagyot változtak 1945 után, gyakran kibálták, hogy Mađari za Dunaj, meg satöbbi. De ez nem tartott sokáig, úgy két év múlva megint békeség volt.

Aranyoson volt cigány lakosság, Ekelen is, Gútán is, Nemesócsán is, de Megyercsen nem, nálunk péro nem volt. Zsidók se voltak sokan. Ezzel kapcsolatban van egy emlék: már 1940-ben hallottam egy nótát, amikor jöttek vissza a katonák Erdély foglaltságából, ebben már említették a zsidó munkaszolgálatosokat:

*Elhangzott a szó, sok a behívó,
talicskázik már Kohn és Grün zsidó.
Lábaink nyomán, fönna Hargitán,
bokáink alatt, van egy daganat,
édes Erdély itt vagyunk, bakancsjegyet se kapunk,
cukrot is csak hét dekát, kenyeret jó barnát.*

Megyercsen csak egy zsidó család volt, a Friemék. Vendéglősök voltak és vegyeskereskedésük is volt. Friem Ignác bácsi a fiával, Józsvival vezette ezeket, aztán később az idősebbik fia, a Sándor külön nyitott egy szatócsüzletet. Gazdálkodtak is, volt olyan hús hold földjük. Tudom, hogy a vége felé szegények féltek. Az öreg Náci bácsi is, szegény, az is mindig mondta, hogy „baj lesz, baj lesz, baj lesz”. Aztán sajnos el is vitték őket, egyetlenegy jött közülük haza, a Sándor fia, a Zoli gyerek. Olyan három évig itthon volt, aztán eladta, ami eladható volt, az öregapja jussát és elment Izraelbe.

Egy ekeli zsidó családdal voltunk nagyon jó viszonyban, a Raábékkal. Az egy gazdagabb család volt, üzletjük volt, egy fűszerkereskedés, de a gazdaságuk valahogy tönkrement. Nagy istállójuk volt az udvarban, mindig üres volt; Ekelre jártunk templomba, ott ki tudtuk fogni a lovakat, mindig el volt nekik készítve a csomag széna, odatettük a jászolba, aztán mentünk a misére. Mikor jöttünk haza, a Raáb néni mindig mondta:

- Kosztolányi bácsi, tessenek ám bejönni!

Akkorra már a forró tea el volt készítve. Így húsvét előtt nekünk, gyerekeknek mindig adtak maceszt. Az Ármin bácsi mindig egy kis stampedlibe szirupot öntött, és rá a szodavizet. Az volt szegény öregnek a szokása, hogy a két ujjával mindig húzkodta a herezacskóját. Amikor otthon emlegettük, azt mondta az apám:

– Ne ám hogy elröhögöd magadat, ez szokása a Raáb bácsinak!

Egy fiuk volt, meg egy leányuk, az Irénke, csak ő egyedül jött vissza a háború után. A szülők és a bátyja, a Gabi, azok mind elvesztek. Több alkalommal a Raábék is voltak nálunk.

Leventézés

Már a múlt Csehszlovákiában is volt az iskolában úgynevezett honvédelmi nevelés. Ez hetente egyszer, szombaton volt, a tornaórán, azt hiszem, hogy ez csak a hetedikese-
nek és a nyolcadikosoknak volt, az utolsó két évben. A Hites volt később a helyi leventeparancsnok – mint tanító, valószínűleg a csehszlovák katonaságnál tiszt volt. Emlékszem rá, volt a faluban egy bognár, csinált bükkfákból fapuskákat, tettünk rá madzagot, aztán azzal gyakorlatoztunk, a vezényszó csehül volt: „k počtě zbraň, vpravo vbok, vľevo vbok, čelem vzad, pochodem vchod”,¹ aztán bal lábbal kellett mindig kilépni először. De politika vagy propaganda nem volt benne, esetleg annyit mondott a Hites, hogy aki nem kell katonának, az nem is hogy nem ember, de más ember lesz abból, aki katonaviselt. És hogy tanulunk egy kis rendet. De szeretünk járnı, sőt, az egy játék volt nekünk.

Aztán a magyar idı alatt tizenkét éves kortól míg be nem vonult valaki, kötelező volt a heti négyórás leventegyakorlat. Az is mindig szombati napon volt; mese nem volt, dél-
után egy órára ott kellett lenni és ötig leventéztünk. A Schön Nándorné, aki birtokos volt, gyönyörű kastélya volt neki, ő adott az Aranyos felé vezető úton egy ötholdnyi területet, abból lett a pálya, a gyakorlótér meg a lőtér kiépítve. Nem tudom, ki építette ki, már ki volt építve, mikor mi odakerültünk. Három leventekorosztály volt, egyszerre vonultunk ki a gyakorlótérre, és ugyanúgy vissza. A menetelést együtt csináltuk, de mondjuk a lögyakorlatok, a gránátdobás, az már inkább csak a felsőbb korosztályoknak volt. A fapuskákon kívül volt leventepuskánk is, úgy nézett ki, mint a flóbert, egy golyó ment belé, azt hiszem, 6 mm-es volt, azzal lőttünk célba. A pályán meg volt csinálva a lőtér, a golyófogó sánc körülbelül olyan negyven méter széles, négy-öt méter magas volt. De a fiatalabb korosztályoknak csak puskafoágások voltak, fapuskával, meg jobbra át, balra át, torna- és menetgyakorlatok, keményen, és a díszmenést is meg kellett tanulni.

Komáromból járt ki egy katonaparancsnok is, ő felügyelt az egésze. Saját autója volt, és mindig olyan fiatal vörös hajú nővel járt ki, az talán csak fele idős volt, mint a tiszt, mindig azon röhögünk, pedig gyerekek voltunk, hogy ennek a bűdös bácsinak ilyen fiatal nője van. Amint mentünk be a lőtérre, volt ott egy fa a bejáratnál – az még ma is a község legöregebb fája –, mindig az alatt állt meg, ott hűsölt az autóban, amíg az a pár óra leventézés letelt. A Hitesen kívül voltak alacsonyabb parancsnokok is. A megyercsi bírónak, Kotton Gyulának és feleségének nem volt családja, de a bátyjának Kisbéren sok gyereke volt, így két fiút örökbe fogadtak. Már akkor kiszolgált katonák voltak, és azok is be lettek osztva a leventékhez szakasparancsnokoknak. Aztán volt

1 Fegyverrel tisztelegi, jobbra át, balra át, hátra arc, lépés indulj

a Závóczy Lajos segédjegyző, az idősebb korosztály volt, az 1920-ban született, ő rajparancsnok vagy szakaszparancsnok-helyettes volt.

Mikor elkerültem a gazdasági iskolába, minden szombaton délelőtt volt egy négyórás tantárgyunk, a honvédelmi nevelés, az is ugyanúgy kötelező volt, mint a leventezés. Jártak ki komáromi katonák, akik tanították a puszkafogásokat, jobbra-, balraátókat, díszmenet, satöbbi. Ez tulajdonképpen leventeoktatói képzés volt, a végén kaptunk egy oklevelet. Én már a gazdasági iskola előtt is mindig az első század első szakaszának a bal oldalán mentem, mint első ember, már akkor is olyan rajvezetőféle voltam, és a gazdasági iskola megerősített ebben. Otthon tudták, hogy milyen kiképzést kaptunk, így rajparancsnok lettem. Sőt, már úgy lehetne mondani, hogy olyan szakaszparancsnok-féle. Ha volt valami ünnepély, gyakran engem bízta meg: „Kosztolányi, te fogod máma a leventeszázadot vezetni az ünnepélyen.” A március 15. az mindig meg volt ünnepelve, az nagy ünnep volt. Szavlatok voltak, a *Talpra magyart* el kellett szavalni valakinek. A Hites mindig nagy előadást tartott, nagy szótehetségű ember volt, úgyhogy bőgött az egész falu. Mink leventék fősorakozva álltunk az ünnepen, és a befejezés az volt, hogy a hősi szobor előtt díszmenetben el kellett mennünk egészen a régi községházáig, ott aztán szépen összeálltunk szakaszokba, először a legidősebb korosztály, aztán közepes és a legutolsó, a legfiatalabbak. Van egy fényképem, az ünnepélyen én vezettem a leventecsapatot, mentem elől és tisztelegtem. De civil nadrágban voltam, mert a leventesapokán kívül nem volt egyenruhánk.

Nagy fegyelem volt, ami aztán nem tetszett nekünk. Például a leventesapokát nem volt szabad letenni; munkában, itthon nem volt kötelező, de ha bementem Komáromba, a leventesapokát vinni kellett. És ha jött egy magyar királyi őrszemély, rendőr, satöbbi, annak tisztelni kellett az utcán. A saját udvarunkban nem volt kötelező, de ha kimentem az utcára, vagy mentem a földekre, mentem az úton, már akkor kötelező volt. Mivel a leventezés köteles volt, sok szülő haragudott erre, legalábbis falun – városban nem tudom, milyen volt a fogadtatása –, mert az nagy veszteség volt, egy tizenkét éves falusi gyerek már otthon dolgozott, nem beszélve az idősebbekről. Én már nyolcéves koromtól kezdve, amikor megjöttem az iskolából, nem az volt, hogy „no fiam, mi volt a lecke?“, hanem „itt a zsíros kenyér, menj gyorsan, hajtsd ki az anyadisznókat“, vagy „menj el pulykákkal a tarlókra, szecsckőkre, kerülj egyet.“ De mikor mentünk be nőtaszóval a leventezésről a faluba, sorban a három korosztály, egyszerre léptünk, ez azért tetszett a szülőknek, hogy az ő fia milyen egyszerre tud lépni, tudták, hogy nem rossz dolog, ha az ember edzi magát.

A leventében nagy téma volt a finn–magyar barátság, talán azért, mert akkor volt a finn–orosz háború. Szabályosan röhögtünk rajta, mikor hallottuk, hogy a kis Finnország a Ladoga-tón fent tudja tartani azt az óriási orosz hadsereget, nem bírtak betörni. Az ember beleélte magát abba, hogy drukkoljunk a finneknek, hiszen rokonok, testvéreink. Még emlékszem, hogy minden ügyesebb leventeparancsnoknak, mint nekem is például, kellett ilyen kiselőadást tartani. A címe az volt, hogy *A magyar–finn barátság*. Szedtem össze egypár mondatot, és valahogyan a végző annyira sikeredett nekem, hogy megtapsolt az összes tiszt, akik oda kijöttek. Sose felejttem el, azzal fejeztem be, hogy „velünk az Isten és az ősi jog, Trianont ledöntsük, zászlónk győzni fog.“ Bennem is volt az apám véréből – még máma is van –, mert ő egy óriási lelkes magyar ember volt. Nem bántok senkit, sőt, a családban már ötven százalék szlovákság van, úgy az

én részemről, mint a feleségem részéről is, és semmi baj nincs köztünk, de viszont nem tudnám megtagadni a magyarságomat.

A leventékbe sulykolták a hazaszeretetet, az volt lényeg. És azért belénk is sulykolták, mert hát tudja fene, az ember hitt még talán az utolsó pillanatban is. Már csak akkor nem hittünk a győzelemben, mikor már kint Németországban az orosz és az amerikai ágyútűz lassan elért bennünket. Valahogyan úgy össze tudták fogni a társaságot. A leventében voltak munkás származású gyerekek is, és azokat is meg tudták úgy fogni, pláne a sporttal, és voltak hazafias nőták, nőtáztunk is közben. A másik dolog – ami mondjuk nálam nem okozott problémát, mert a szüleim vallásosak voltak –: kötelező volt istentiszteletet hallgatni. Úgy a reformátusnak, mint a katolikusnak is, erről igazolást kellett vinni. Aki nem volt templomban, kapott megrovást, és ez a nem vallásos embereknek biztos nehezükre esett. Én azt tartottam mindig, hogy ha az ember úgy boldog, én tiszteletben tartom a nézetét, de ő is tartsa tiszteletben az én elgondoláso-

A Hites már az iskolából ismert, hogy hajlékony gyerek vagyok, jó tornász. Elég ügyes voltam, szerettem a gyakorlatokat, jobbra át, balra át, puskaforogásokat, és a lövészetnél prima voltam. A katonaságnál ugyanez volt, a tisztek is látták rajtam, hogy jól ül a gyerek, jó a puska fogása, satöbbi, ez már talán mind előre be volt a katonaságnak jelenteve. A Szabó őrmester, a szakaszparancsnokom mindjárt mondta, hogy „maga jó siccer”. Megyercsen minden évben voltak versenyek, atlétikai bajnokság. Március 15-én vagy a megyercsi búcsúra mindig meghívták a keszegfalusiakat. Távolugrásban második voltam, kerékpározásban is, mert a Semsei Zolinak versenybiciklijje volt, nekem meg csak az, amit az öregapám vett tizenégy éves koromban. Egyszer első voltam magasugrásban, százhuszonnégy centit ugortam, Megyercsen az ugye világrekord volt, ha egy gyerek átugorta. És akkor még nem hanyatt ugortunk, mint most – szembe futottunk és aláhúztuk a lábunkat. A lövészetben első voltam legalább három éven keresztül.

Akkoriban nagy kultusza volt a futballnak. Komáromban már nagyobb futballcsapat is működött, de a községekben csak leventefutball volt. Én ballábas vagyok, bal szélsőt szoktam játszani, de csak ilyen barátságos meccsekre, tréningekre jártam, szórakozásból. Azt nem mondhatom, hogy nagyon jók lettek volna a megyercsiek, ez csak inkább olyan futball volt, hogy búcsú napján vagy neves ünnepeken kihívták a keszegfalusi csapatot, vagy például az ekeliek meghívták az aranyosi csapatot. Egy ideig a leventecsapatban voltam játékevezető, de össze-vissza csak öt meccset vezethettem. Nem bírtam idegekkel – azok a bekiabálások, satöbbi, még máma se bírom az ilyesmit. Voltak akkor is nagyon jó falusi csapatok, főleg Dunaszerdahely környékéről, például a Diósförgepatony, meg ezek. Gútát megverték otthon, Aranyost megverték, és ez volt a baj énnálam: otthon, búcsú napján, Gútában, egy tízezres községben, egy ezer lakosú kisközség eljön Csallóközből, és megveri 3:1-re Gútát. Én mindig is lámpalázás voltam, ha az elemi iskolában eltévesztettem a verset, elpirultam, aztán nem tudtam gondolkodni, és a futballnál ugyanez volt. Mikor láttam, hogy faul, és lefújtam, akkor kiabáltak, fűtyültek – én azt annyira megélttem, már azt gondoltam, hogy talán jönnek értem, mindig rájuk figyeltem, nem a játékra. Akkor azt mondtam, hogy ez nem nekem való.

1944 márciusa után

A Margit nővérem varrodában, szalonban tanult varrni, és nem tudom, miért, pont aznap vitt be magával engemet a városba, amikor Komáromot megszállták a németek. Azt tudom, hogy a komáromiak elég rossz szemmel néztek rájuk. Olyan nagy csönd lett, mintha érezték volna a nyilasveszélyt. Emlékszem, a németek elég modern fegyverekkel voltak felszerelve, néztem is, hogy majdnem minden katonának géppisztolya volt, nem puskája. Volt még valamennyi lovasság is, gépkocsizók, de tankot nem láttam akkor még. És elég sokan jöttek Komáromba is.

Aztán a németek kijártak a falukra is. Hozzánk is betanyáztak, egy hétre, kettőre, nem sokáig voltak, a sopa² alatt csináltak maguknak tábortábori ágyakat, a tiszt meg talán az első szobában lakott. Emlékszem egy esetre, ez már közvetlen az előtt volt, mielőtt bevonultam. Egy délután kint ültünk a nagy diófa alatt, ebéd volt, és a németek ott voltak a másik diófa alatt, ők sajkából ettek, valahonnan hozták Megyercsről az ebédet nekik. Egyszer csak jöttek a repülőgépek, mert akkor már naponta volt légiirányító, beröpülés. Valahonnan felszálltak a Messerschmittek és harcra mentek, és ezek a németek mindjárt fogták a géppisztolyt, kiszaladtak a diófa alól, és elkezdték löni az alacsonyan szálló amerikai gépeket, nem féltek.

– Marhák – mondta ijedten az apám –, még lebombáznak bennünket!

Még jó, hogy ezt nem vették észre az amerikaiak.

Egyszer, 1944. április eleje lehetett – azt tudom, hogy már kiengedett a fagy –, jöttem hazafelé Megyercsről. Az apám előtte való nap elvitt valami öt zsák darálnivalót a Cöpek Kálmánhoz, mert nekünk nem volt darológépünk, azokért kellett elmennem. Óriási köd volt, és már hallatszott a röpülőzúgás. A violini állomásnak az irányában voltam körülbelül, megálltam egy pillanatra, hát rengeteg gép ment. Amint így figyeltem, egyszer csak azt vettem észre, hogy fffff!, mintha valami nagynyomású levegőt hirtelen rám eresztettek volna, és rögtön egy óriási robbanás. Akkor éreztem először, mi az a légnyomás, még a kocsin is szabályosan észrevettem, hogy megnyomódott velem együtt. Két láncos bomba pottyant le a Dudvág-nak a megyercsi oldalán, ahol olyan lápos terület volt, tőlem körülbelül olyan négyszáz méterre. És nem egy gépről volt szó, négy helyen is estek le bombák, egyik a Dudvág-part volt, aztán körülbelül Štúrován túl a másik, és Ekel alatt közvetlen, Úrtavánál, úgy hívták azt a kanálist, még Ekelen túl is potyogtak bombák, a szőlőknél. Hogy el-e tévesztették az amerikaiak a bombázást, ezt nem tudom máig – már akkor filozofáltam azon, hogy amilyen pontos műszereik voltak, hogyan tudtak ekkorát tévedni? Mert biztos Győrt akarták bombázni.

Utána két-három napjára megnéztük a bombagödöröket. Olyan tizenöt méterre lehetett egymástól a két gödör, jó tíz méter átmérőjűek, és olyan hat méter mélyek. A robbanás olyan gyönyörű homokot dobott ki, hogy talán üveget is lehetett volna belőle csinálni. A gödör szélén ki volt nyomva a sár, ott feketébb volt, a homok meg olyan húsz, huszonöt méterre is elszállt; még körülbelül öt méterre a krátertől is volt olyan tíz-tizenöt centi homokréteg, aztán minél távolabb, annál kevesebb volt. Ha fölülről nézte volna

az ember, olyan volt, mint két kinyílt rózsa. A háború után, mikor hazajöttem a fogságból, ősszel mentünk vadászni – már akkor nem lehetett látni, az eső széjjelmosta, benőtte a fű, nád meg a fűzfák. Volt benne két méter mély víz, és azon csodálkoztam, hogy kerültek bele halak.

Minden este, éjjel fölültünk a kazalra, és onnan lestük a bombázásokat, mert főleg akkor bombázták Győrt, az ipartelepét. Szabályosan lehetett látni, amint potyogtak le a bombák, húzták a csíkokat, láttuk a becsapódásokat és a lángokat, amik kiröpültek a bombákból. A föld még ott nálunk is mozgott, pedig Megyercsrétől Győr olyan 25 kilométer légvonalban.

– Szegény győriek, szegény győriek, mit szenvednek azok! – mondogatta ott az anyám.

Aztán hallottuk, hogy Pozsonyt is megbombázták. Mondták, hogy az Apolló kapott, az olajfinomító. A füstje elszállt egész Komáromig: onnan, Pozsony felől éreztük azt az égett olajszagot, még a levegő is olyan szürkés volt akkor. Ugyanúgy, mint mikor Almásfüzitőt lebombázták, azt is talán két napig láttuk, az még közelebb volt hozzánk. De akkor szerencsére inkább Pest felé ment a füst, és felfelé, mert akkor nem volt olyan szélmozgás.

1944. július elején egy Liberátor esett le Violin határában, tőlünk körülbelül olyan háromszáz méterre. Már majdnem Komáromnál láttuk, hogy az egyik gép alacsonyabban jön és füstöl. Mindjárt biciklire pattantam és talán én voltam az első, aki odaért a helyszínre. Közben még egy találatot kapott, körülbelül Megyerics és Aranyos között van egy nádas lapos, azon túl találták el, és szétrepült, de még sikerült kiugrani hét ejtőernyősnek. A farokrésze olyan lassan jött le, keringett a levegőben, az könnyű volt, mert a súly a gép elején van elhelyezve. Két amerikai volt benne, egyik egy géppuskás volt, a másik meg valamit kezelt ott hátul, azoknak ott volt az ülőhelyük. Mind a ketten élve szálltak ki: egy karcolás nem volt rajtuk! Vasárnap délután volt, ebéd után, és a parasztok olyankor ki szoktak menni csalamádét, sűrűkórót kaszálni az állatoknak. A két megyercsi, Csémi Máté meg a szomszédja, Berza István kaszákkal futottak oda. Szegény amerikaiak megijedtek, tartották fel a kezüket. Megkínálták őket hideg vízzel, mert szomjasak voltak. Aztán a megyericsiek az összeset megvendégelték. De aztán jöttek a németek, és letolták még a megyercsi bírót is, hogy ellenséget vendégelnek meg. Elvitték őket, aztán már nem tudok semmiről se.

Egy halott is volt, a parancsnok még talán a levegőben halt meg. A szomszédok nem is tudták, hogy ottan pottyant le, közvetlen a ház előtt a virágoskertben. Az egy lángvörös hajú ember volt, teljesen bőrruhában volt, kezeslábasban, cipzárral volt behúzva. Vastag talpú cipője volt, a sarkánál még egy stekker is volt, vékony drótok mentek bele, melegítették azt a ruhát, mert a blúzában is voltak kábelok, úgyhogy az egész ruhája fűtve volt. Amikor próbáltam megemelni a kezét, az mind ropogós csont volt: az az ember össze volt röpítve törve, csak a bőrkabát fogta össze. Egy gyönyörű, fehér csontfogású rakétapisztoly volt mellette kipottyantva, ami aztán eltűnt. Tudtam, hogy semmit nem szabad onnan elvenni, azt valószínűleg a szomszéd gyerekek vehették el, azok ilyen verekedősek voltak, tyúktolvajok. Aztán a parancsnok Megyericsen lett eltemetve a református temetőben. Mikor megjöttem fogságból, másik évre jött egy amerikai küldöttség, magas rangú tisztak, egy öreg tiszt is volt velük, azt hiszem, ezredes

rangban. A halott ki lett hantolva, óriási nagy pompával betették egy koporsóba, aztán az amerikaiak lőttek egy szalvét és elvitték Megyercsről. Megható ünnepély volt.

Az egyik motor két kilométerre volt a másiktól, annyira szétrobbant a levegőben a gép. De a másik két motorról még máig nem tud senki, mert négymotoros volt. Vannak arrafelé ilyen lápos részek, ott van a Császa is, ha abba pottyant bele, a vízbe, nem találta meg senki. Az egyik motor a kanálison túl, majdnem Bálványszakállosnál pottyant le, a másik a megyercsi oldalon és középett volt a törzs, a temetőtől körülbelül száz méterre Megyercs fele, az volt a legnagyobb darab, ami egyben maradt. Az alján volt egy félgömb alakú rész, ahol két géppuskás ült, ott volt két nehézgéppuska, elől volt egy gépágyús, az összes lövedék ott volt bent. Az egész ki volt bélelve olyan uma-kart³-szerű anyaggal. Először két idősebb gazdát hívtak be Megyercsről, akik már nem voltak frontkötelesek, és kiállították őket őrsbe a gépnek a törzséhez. Aztán kitalálták, hogy vannak idősebb leventék, azokat ki lehet küldeni – kaptunk leventepuskát, és egyik kollégával két nap, két éjjel vigyáztunk rá. Akkor már volt annyi eszem, hogy vittem magammal ki kulcsokat, csavarhúzókat. Olyan rozsdamentes csavarokat hoztam onnan, amilyeneket itt nálunk még soha sem láttam, könnyű fémből voltak, duralumíniumból, a menetben volt egy rozsdamentes gumi bevonat, úgyhogy ha az meg volt húzva, az vízmentesített is. A csavar fején még valami jelzés is volt. Sokat elajándékoztam – még talán a szerszámjaim között valamelyikládában van ezekből eltéve. Még csokoládét és kekszet is találtunk, ott volt elszóródva.

Nem sokkal ez után behívót kaptam Komáromba. De ez már egy más történet.

Kőrös Zoltán